

Artikel om Begum Rokeyas tidigare liv från den belgiska dagstidningen "De morgen" 2 dec 1995.

Hur en bengalsk barnbrud förändrades till feminist

Traditioner dör långsamt

Hon är liten, rund och ser mycket yngre ur än hon är. Det verkar som hennes tragiska levnadshistoria bara har gjort denna 47-åriga bengaliska kvinna starkare. När hon var 13 år blev Begum Rokeya bortgift med en mycket äldre man. Men hon kapitulerade inte: när hon var 21 var hon den första skilda, förvärvsarbetande kvinnan i sin region, tre år senare slängde hon också slöjan. Anno 1995 är Rokeya i ledningen för en stor hjälporganisation, som ägnar sig åt utbildning, hälsovård och kvinnohjälp. En själsfrände till den förhånade författarinnan Taslima Nasrin? "Jo, jag känner henne", säger Rokeya men är inte snål med kritik mot Nasrin och mot den internationella pressen.

Het Laathof i Hingene. Cirka 20 kvinnor från hela världen har samlats här under NCOS-flaggan för att utbyta erfarenheter. Det diskuteras flitigt, även om stämmorna knappt kan överrösta oljudet från byggaktiviteterna på baksidan av detta beskyddade monument.

Begum Rokeya skrattar blygt. Hon huttrar. Hon tycker det är fruktansvärt kallt här, trots att hon tagit på sig en liten ylletröja över sin traditionella *shalwar kameez*-tunika. "Det kan egentligen kallas ett under att jag anno 1995 inbjuds till Europa för möten och föredrag",

börjar hon.. "För tre decennier sedan såg det ut som om jag aldrig skulle kunna lämna mina svärföräldrars kök. Men jag var optimist, en djärv drömmare. Redan då. Jag tänkte inte låta mig reduceras till en barnafödande köksa. Till det var jag inte född".

Begum Rokeya är nästan lika gammal som det självständiga Indien och Pakistan. Ett år efter den blodiga *Partition* som år 1947 delade det tidigare Brittiska Indien, föddes hon i den fruktbara regionen Netrakona. Landet av ris, jute och fisk som nu ligger i norra Bangladesh hörde då ännu till Pakistan, och gjorde så till den bengaliska självständighetsstriden i början av sjuttioalet.

Rokeya är det första överlevande barnet till en liten jutehandlare, en riktig *lower middle class*-muslim från en sömrig distriktsstad. Födelsen blev ingen riktigt glad händelse. "Min far ville absolut ha en son. Men min mor gjorde honom besviken gång på gång. Sex döttrar födde hon".

Till slut blev det Rokeya som måste betala. Straxt före hennes 13:e födelsedag blev hennes far allvarligt sjuk. Bara några veckor kvar att leva, bedömde doktorerna. Spänningen steg i familjen: hur kan jag nu dö utan några ättlingar klagade jutehandlaren från sin sjukbädd. Han och hans manliga vänner hittade på en hemlig lösning. En lösning som oåterkalleligt ska förändra Rokeyas liv.

Hon kommer fortfarande väl ihåg hur hon en dag kom hem från skolan och stötte på en okänd kvinna i vardagsrummet. Konversationen tystnade. "Jag tror att det här är det bästa för alla, vi och vår dotter Rokeya ska inte göra er besvikna", hörde hon sin far säga straxt efter. Rokeya blev bortgift med en 16 år äldre man, som gav familjen en svärson och alltså egentligen en son.

"Jag gick fortfarande i skolan, hur kunde jag plötsligt bli en brud?" Men varken tårar eller ilska kunde få min far på andra tankar. Saken var bestämd, familjeäran räddad. Och det var väl det som gällde. Eller? Dessutom skulle jag vara väldigt lycklig. Min blivande äkta hälft var son till en känd pensionerad tjänsteman från området, en mycket vis man, som hade skickat alla sina barn till universitetet".

Det visade sig vara helt annorlunda. Äktenskapsmäklerskan hade ljugit: brudgummen hade bara avslutat mellanskolan. Och en svärfar med stor vishet träffar den trettonåriga bruden inte heller på. "1961 är året då hela mitt liv rasar ihop som ett korthus. Medan

jag kort tid innan ännu var en lovande pratglad elev, blev jag nu instängd i ett hem av obekanta. Laga mat och städa, de sysslorna skulle från och med nu till evigheten fylla mina dagar. Jag trodde jag skulle bli tokig”.

Till råga på allt visar det sig efter en tid att Rokeyas uppoffring var utan mening: hennes far tillfrisknar och som ett under föder hennes mor till och med den efterlängttade sonen.

Under tiden ruvar den tonåriga upprorsmakerskan på hämnd. Efter mycket bråk får hon till stånd att svärfamiljen låter henne gå färdigt mellanskolan. ”Jag måste och jag ska. Men de fruktade att undervisningen skulle göra mig oberoende. Eller snarare: bångstyrig, det var termen som de använde för det. Och egentligen hade de rätt. Hade jag inte vunnit det slaget, då skulle jag heller aldrig ha genomfört min senare strid”.

När Rokeya efter fem års äktenskap inte föder den efterlängttade sonen utan en dotter, börjar en ännu svårare tid för henne. På nätterna blir hon inlåst och hennes vägran att försöka få loss pengar från hennes egen familj resulterar gång på gång i misshandel.

Våren 1969 beslutar hon att måttet är rågat. Som tjuogoettåring, gravid för andra gången, knackar hon efter åtta års äktenskap åter på sin fars dörr. Rokeya ställer honom inför ett fruktansvärt val: att återuppta henne i familjen eller vara ansvarig för hennes självmord.

Jutehandlaren kunde inte klara av konsekvenserna av sitt val. Hans ånger tvingar honom att låta Rokeya bo hemma, men när hon ett år senare blir den första skilda kvinnan i hela området, kan han inte klara av skammen. Han dör i en hjärnblödning.

”Jag kände mig ansvarig för hans död. Och egentligen behöver jag inte säga det i imperfekt: den skulden har jag alltid burit med mig. Min faders död betydde också att familjen hade mist sin försörjare medan min mor fortfarande hade sex unga barn att uppfostra. Medan jag väntade på utlåtandet från domaren hade jag gått en lärarutbildning och den kom verkligen bra till pass: i fortsättningen undervisade jag i den lokala småskolan och försörjde min familj, medan min mor tog hand om min baby”

Rokeyas karriär som lärare började verkligen trögt. Reaktionerna på hennes skilsmässa är fruktansvärda. Skoldirektören får påtryckningar att göra sig av med henne, hennes systrar blir utskällda och retade. Rokeya själv får vänja sig vid att okända ropar *slampa* och *äckliga hora* när de ser henne i en rikscha på väg till skolan. Ironiskt nog är det just de skymforden som befriar henne från traditionalismens kvävande tvång. ”Eftersom jag förlorat hela min ära som kvinna, tyckte jag att det var meningslöst att fortsätta att bära *burqua*-slöjan. Om jag var en hora, var jag ingen kvinna mer, och bara kvinnor bär slöjor. Men inte könlösa väsen som jag, som inte hör hemma någonstans”.

”Mitt beslut gav nya svårigheter i familjen. `Hur kan du göra så mot oss? Tänk på dina systrar` bad min gråtande mor. Jag hade redan förberett mitt svar: `Vad skulle det ha blivit av dig om jag inte gått ut och arbetat?` Mot det svaret hade hon inget att invända.”

Rokeya kommer fortfarande glasklart ihåg hur hon en strålande vårmorgon år 1972 för första gången gick obeslöjad på gatan. ”Äntligen var jag fri, ändå måste jag medge att det var något som gnagde i mig. Man kan aldrig helt frigöra sig från traditionerna som man har fått med sig hemifrån, anser jag nu. Lyckligtvis blev jag inte ensam i min byrevolt: inom tre månader hade ytterligare två lärarinnor lagt av sin *burqua*”.

Under tiden fortsätter Rokeya att studera på fritiden: hon vill inte undervisa barn utan ungdomar. 1976 promoverades hon, hennes status inom Netrakonas konservativa gemenskap förändrades påtagligt. ”Plötsligt fick jag en massa äktenskapsansökningar, män från fina familjer som ville ha en utbildad, förvärvsarbetande fru. `Ni vill gifta er med mina pengar`, reagerade jag då. För en sak var helt klart: aldrig mer skulle en bengalisk man få röra mig. Och så har det förblivit: motståndet har inte minskat efter trettio år, ändå inser jag naturligtvis att det måste finnas fina bengaliska killar också. Mina svärsöner till exempel”.

En av de första dagarna som hon undervisar i mellanskolan, kommer det en ny elev. Och med henne en gammal bekant: Rokeyas före detta svärfar kommer och frågar om hon också vill undervisa sin egen dotter, som hon inte sett på de elva år som gått sen hon lämnade dem.

”Att han närmade sig så krypande, gav mig en härlig känsla. Äntligen var rollerna ombytta: jag hoppas att han då insåg hur det känns att alltid vara den mindre. Återseendet med min dotter var trots det en bitter erfarenhet. Hon kände mig inte ens. Hennes mor hade dött, och det var hon helt övertygad om. Det tog mig ett år att vinna tillbaks henne och få henne att acceptera sanningen”.

Att undervisa tonårsflickor passade Rokeya prima. Rätt snart får hennes lektioner rykte om sina tabuämnen. Att organisera fria diskussioner blir hennes andra natur och den stridslystna bengaliskan börjar även att utanför lektionstid omge sig med flickor och kvinnor som vill prata om äktenskap, kärlek, undervisning och framtid.

Men kvällssammankomsterna faller inte helt i god jord. ”Folk trodde att jag ville splittra deras familjer, att jag predikade husmödrars revolution. Återigen fick rektorn pårtyckningar att avskeda mig. Men jag slår vad om att han helt enkelt inte vågade. Likväl slutade jag med det ändå. Det var ingen mening att gå så förhastat tillväga, insåg jag. Traditioner dör långsamt, man får ta det steg för steg. Genom att utveckla människorna, öppna deras värld. Ingen lätt tanke i ett land där bara en av fem invånare kan läsa och skriva”.

I fortsättningen arbetar Rokeya med integrerad utveckling. Hälsovård, familjeplanering, ekonomiska frågor och kvinnoemancipation. Allt börjar i hennes mors hus, där hon har inrett ett litet rum till kontor. Under åttiotalets andra hälft etablerar sig allt fler internationella NGOs i Bangladesh och 1990 förvärvar Rokeya utländska fonder för att hon ska kunna förverkliga sina planer. ”Jag visste att de organiserade en flera dagars sammankomst i vårt område. Jag frågade organisatörerna om jag inte skulle komma och laga mat. Det tyckte de lät mycket bra. Och mittemellan allt matlagande lyckades jag få dessa höga utländska damer och herrar intresserade för mina projekt (*skrattar olydigt*). Först för sjukhuset, och nu även för ett kvinnohus som inom kort öppnar sina dörrar”.

Begum Rokeya lutar sig stolt tillbaka. ”Något för en film, va, min levnadshistoria. Ibland tycker jag själv att det är svårt. Att inse att allt detta hänt, menar jag”. Rokeya ser fundersam ut. ”Det kanske förvånar dig.”, skrattar hon, ”men jag är väldigt optimistisk vad gäller framtiden för kvinnorna i Bangladesh. Det går allt bättre för dem. Några exempel: Sen förra året är den lägre undervisningen skolpliktig i hela landet även för flickor. Regeringen ger till och med lunchpaket till skolflickorna för att uppmuntra föräldrarna att ha dem i skolan. Flickornas entusiasm går inte att ta fel på. De kommer att förändra mitt lands ansikte för gott. Nåväl. Det är egentligen redan väldigt mycket som förändrats, till och med i mitt eget distrikt: bara en av tre kvinnor bär slöja, antalet förvärvsarbetande kvinnor har mångdubblats. Ännu tydligare är jämförelsen mellan mig själv och mina två döttrar: de har båda gift sig med män som de själva har valt och har blivit lärarinnor. Även alla mina systrar är förvärvsarbetande, de två yngsta valde också sina egna partners. Fantastiskt, va?”

Intervjuare: Catherine Vuylsteke

Översättning: Solveig Bergström